

УДК 378.016:7

Да пытання месца метаду «ўключанага назірання» ў дыдактыцы творчых ВНУ

© Калацэі В. В.

*Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»,
Мінск*

Аўтар артыкула засяроджвае ўвагу на вызначэнні паняцця «культура» і акцэнтуюе трактоўку яго як агульнапрынятую ў межах пэўнай супольнасці форму арганізацыі мыслення і паводзін. Даследчык падкрэслівае ў гэтым вызначэнні менавіта інтэлектуальнасць прадукту соцыуму. Адмысловасць кожнай з культур, якія сумесна арганізуюць агульную прастору, паддаецца даследаванню з дапамогай метаду ўключанага назірання, які дазваляе не проста назіраць жыццё і дзейнасць прадстаўнікоў той культуры, што на дадзены момант вывучаецца, але ж і заставацца ўключанымі ў гэты працэс. Аўтар спыняецца на матэрыяле падобных даследаванняў як на аснове для навуковых і навукова-папулярных выданняў і прапануе адукацыйную мадэль у межах курса «Уводзіны ў беларускую спеўную этнафонію». Такая мадэль уяўляе сабой наступныя модулі: ад культурна-антрапалагічнай экспедыцыі на 1 курсе і выкарыстання яе матэрыялаў для навучання на 2–4 курсах да праграмы дзяржаўнага іспыту па спецыяльнасці на 5 курсе.

Ключавыя словы: этнапедагагіка, ўключанае назіранне, этнафонія, культурна-антрапалагічныя экспедыцыі.

(Искусство и культура. — 2011. — № 4(4). — С. 133–137)

To the question of the place of the "included observation" method in the didactics of artistic universities

© Kalatsei V. V.

Educational establishment "Belarusian State University of Culture and Arts", Minsk

The author draws attention to the meaning of the notion of "culture" and stresses the explanation of it as generally accepted within definite community form of the organization of thinking and behavior. The researcher stresses in this sense the intellectuality of the product of a socium. Understanding every culture, which jointly organizes common space, is subject to study with the help of the method of included observation which makes it possible not only to observe life and activity of the representative of the culture under study at the moment, but also stay within the process. The author considers the material of such studies both on the basis of scientific and scientific and popular editions and proposes an education model within the course of "Introduction into Belarusian song ethnophony". This model presupposes the following modules: from cultural and anthropological expedition for the first year students through using its materials for the instruction of the 2–4 year students for the curriculum of state qualification examination for the 5 year students.

Key words: ethnopedagogics, included observation, ethnophony, cultural and anthropological expedition.

(Art and Culture. — 2011. — No. 4(4). — P. 133–137)

У працяглым ланцугу вызначэнняў культуры часцей за астатнія апошнім часам выкарыстоўваюць наступнае: *культура* — агульнапрынятая ў межах пэўнай супольнасці форма арганізацыі мыслення і паводзін. Пад

простую, на першы погляд, дэфініцыю падпадае фактычна любая з'ява наваколля, якая з'яўляецца рукатворным ці інтэлектуальным прадуктам соцыуму. Нават падзел культуры на *пазнавальную, паводзінную і матэрыяль-*

Адрас для карэспандэнцыі: e-mail: vietah@yandex.ru — В. В. Калацэі

Мал. 1. Рэвіталізацыя Купалля як дыпломны праект першага выпуску этнафоназнаўцаў (2009 г.) пад кір. Т. А. Пладуновой.

ную не надта хістае такое вызначэнне: каб напісаць 40-ю сімфонію альбо вырабіць карынфскую бронзавую вазу замест таго, каб узлезці на пальму з бананам у сківіцах, людзі павінны папярэдне пэўным чынам упарадкаваць сваю свядомасць і паводзіны.

У рускамоўнай навуцы *культуру*, яе розныя *этнічныя варыянты* адмыслова вывучаюць мастацтвазнаўцы, філолагі і сацыёлагі. У шэрагу англамоўных краін такое вывучэнне комплексна звязана ў галіну культурнай антрапалогіі. Узяўшы «на ўзбраенне» комплексны падыход да культуры і прынцып *халізму* (выключна ўсе культуры — самадастатковыя, раўнапраўныя і таму вартыя ўвагі даследчыкаў), спецыялісты гэтага навуковага кірунку дасягнулі адчувальных поспехаў у тлумачэнні варыятыўнасці і адмысловасці культур самых разнастайных супольнасцей: ад этнакультур плямёнаў жыхароў ціхаакіянскіх архіпелагаў да субкультур дробных гандляроў з сучасных еўрапейскіх мегаполісаў. Адным з самых распаўсюджаных метадаў культурных антрапалагаў з'яўляецца *ўключанае назіранне* — своеасаблівы аналаг палявых даследаванняў нашых фалькларыстаў.

Мэта артыкула — аналіз вартасцей адукацыйнай мадэлі на аснове метаду ўключанага назірання ў падрыхтоўцы прафесіяналаў-практыкаў галіны народнага мастацтва.

Згодна з метадам уключанага назірання даследчыкі пэўны час жывуць жыццём тых, каго яны вывучаюць, збіраюць матэрыял, які потым падпадае пад іх рэфлексію, і напрыканцы робяць высновы.

Літаратура па культурнай антрапалогіі пачала друкавацца на Беларусі ў 1990-я гады, у шэрагу ВНУ распрацаваны адпаведныя курсы, метадычныя дапаможнікі. Магчыма, пачатак скіраванасці на культурную антрапалогію, які назіраецца сярод акадэмічных колаў, здолее не толькі ўдасканаліць навучальны працэс і больш рупліва карыстацца бюджэтнымі сродкамі на адукацыю, але і выратаваць айчынныя фалькларыстыку і этнаграфію ад крызісу, у якім яны ўсё больш заціскаюцца пасля знікнення савецкай этнаграфіі на апошнім з'ездзе ў канцы 1980-х гадоў.

З гісторыі мадэлі мастацкай адукацыі. Планавыя палявыя даследаванні ва ўмовах навуковых суполак прафесіяналаў на Беларусі ладзяць з XIX стагоддзя. Студэн-

таў і навучэнцаў абавязваць імі сталі пазней. На старэйшых курсах філалагічных і мастацкіх сярэдніх і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў былога СССР прадмет «Фальклорная практыка» ўведзены ў 1978 годзе. Ва ўмовах постсавецкай Беларусі матэрыял такіх даследаванняў утварае аснову для навуковых і навукова-папулярных выданняў філолагаў, мастацтвазнаўцаў і сацыёлагаў — як выкладчыкаў і навукоўцаў, так і іх студэнтаў. Для будучых прафесіяналаў-практыкаў галіны народнага мастацтва (студэнтаў-харавікоў, харэографістаў) вынікі іх даследаванняў сёння, на жаль, збольшага існуюць «для агульнага развіцця», маюць ускоснае дачыненне да навучальнага працэсу і будучай прафесійнай дзейнасці. Каб пазбавіцца такога становішча (якое далёка не спрыяе захаванню лепшых — аўтэнтчных — узораў вясковай культуры¹), трэба значна ўдакладняць *мадэль* адукацыйнага працэсу (на ўзроўнях і сярэдняй, і спецыяльнай, і вышэйшай школы), што, дарэчы, у свой час парушліся зрабіць нашы ўсходнія суседзі. Цікава, што «уклучанае назіранне», якое культурантрапологі выкарыстоўваюць для «праўды навукі», тут «харчует» «праўду мастацтва».

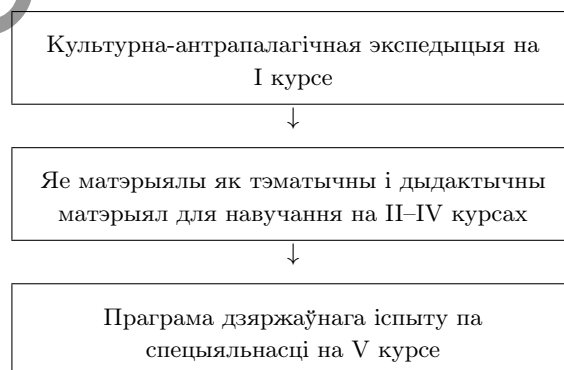
У практыцы некаторых навучальных устаноў галіны культуры Расіі вынікі фальклорных экспедыцый на першым (!) курсе² — дыдактычны матэрыял для заняткаў па спецыяльнасцях (харавому класу, расшыфроўцы, аранжыроўцы, пастановачнай практыцы, класу народнай пластыкі) на ўсе астатнія курсы. Вынік засваення спецыяльнасці (праз якія, такім чынам, засвоена сваё, рэальна існуючае мастацтва) — дзяржаўны экзамен па спецыяльнасці. Той, хто яго вытрымаў, не намі-

нальна, а сапраўды з'яўляецца спецыялістам па народнай творчасці.

Пры такой мадэлі мастацкай адукацыі асобныя (кожны год — розныя, па чарзе) педагогі набіраюць сабе курс, які вядуць з першага да апошняга года наваучання, скарыстоўваючы вышэйзгаданы дыдактычны матэрыял (набыты поруч са студэнтамі на першым, стартавым годзе навучання).

Да гонару Мётчынскай школы трэба адзначыць, што адзін з першых досведаў апрабавання падобнай адукацыйнай мадэлі ва ўмовах сярэдняй адукацыі быў распачаты тут у канцы 1990-х гадоў.

Нашы ж ВНУ ў гэтых адносінах прыпазніліся. Аднак, у 2001 годзе ў БДУКіМ у праграму спецыяльнасці «Фальклорнае мастацтва» быў уведзены эксперыментальны курс «Уводзіны ў беларускую спеўную этнафонію». У яго межах былі наладжаны дзве спробы апрабаваць наступную *адукацыйную мадэль*:

Першая — па матэрыялах дзвюх культурна-антрапалагічных экспедыцый 2001–2002 гг. у Веткаўскі раён Гомельскай вобласці (абрад «Страла»). Другая — у Полацкі раён Віцебскай вобласці (абрад «Цярэшка»)³.

¹ Адрывы ад сваёй традыцыі адметна падмяняе сам прадмет, на які скіравана прафесійная дзейнасць спецыялістаў галіны культуры. З-за непавагі да гэтага многія нашы творчыя суполкі трансліююць штучна створаныя танцы, спевы, мадэлі паводзін, якіх у вясковым беларускім асяродку проста ніколі не існавала і існаваць не будзе.

² У ВНУ Беларусі толькі на II, III, IV курсах.

³ Па выніках культурна-антрапалагічных экспедыцый на факультэце традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва выдаюцца справаздачы — дыдактычны матэрыялы для навучання ў серыі «Працы спецыялізацыі этнафоназнаўства: матэрыялы да этнафанічнага атласа Беларусі. 5.01».

Мал. 2. Дыплом за захаванне НКС, якім узнагароджана спецыялізацыя «Этнафоназнаўства». 2008 г.

Трэцяя спроба ладзіцца зараз па матэрыялах экспедыцый супрацоўнікаў і навучэнцаў БДУКіМ на Полацкае купалле, наладжаных пры дапамозе вядомай даследчыцы-палевіка, журналісткі Рэгіны Гамзовіч.

З 2004 года гэтая мадэль афіцыйна трывала ўкаранёная ў навучальны працэс універсітэта. План інавацыйнай спецыялізацыі «Этнафоназнаўства» кірунку «Фальклор» спецыяльнасці «Народная творчасць» пабудаваны па такой мадэлі. За падрыхтоўку спецыялістаў па этнічных спевах, пабудаваную на вусным перайманні і непасрэдным кантакце з носьбітамі традыцыі выказаліся многія абласныя ўпраўленні культуры. Асабліва паслядоўную падтрымку этнафоназнаўству аказалі Акцябрскі (С. А. Беразоўская) і Любанскі (В. С. Каткавец) аддзелы культуры райвыканкамаў. Першы набор спецыялізацыі (2004 г.), наведваўшы з экспедыцыяй Купалле, абраў яго тэмай сваіх дыпломных праектаў, якія паспяхова абараніў (мал. 1). Дзве дыпломныя работы (з пяці) гэтага курсу атрымалі прызавыя катэгорыі Рэспубліканскага конкурсу навукова-даследчых работ студэнтаў.

Пачатая ў 2004 годзе падрыхтоўка студэнтаў па гэтай спецыялізацыі неаднойчы атрымлівала станоўчую ацэнку ад фалькларыстаў з Усходняй Еўропы, Беларусі, кіраўніцтва ўніверсітэта, Рэспубліканскай камісіі па справах ЮНЕСКА (мал. 2), Міністэрства культуры РБ [2, с. 35]. Высокая ацэнка дапамагала захаванню ва УА «БДУКіМ» сістэмы этнамастацкай адукацыі ў крытычныя для яе моманты, паколькі сёння агульнавядома: «...гістарычны досвед шматлікіх культур сведчыць, што менавіта *этнічная музыка*⁴ і падтрымка яе традыцый спрыялі захаванню таго ці іншага народа як самастойнага сацыякультурнага суб'екта...» [1, с. 7]. Таму прыярытэты ў дзейнасці прыхільнікаў этнамастацкай адукацыі ва БДУКіМ былі пастаўлены абгрунтавана і тактычна выверана.

Заклучэнне. Варта акрэсліць сённяшняе становішча з метадыкай «ўключанага назірання» і перспектывамі яе прымянення пры падрыхтоўцы спецыялістаў па мастацтву вуснай традыцыі ва ўніверсітэце.

1. На працягу шасці год на падставе метадык ўключанага назірання ва УА «БДУКіМ» і

⁴Курсіў і выдзяленне доктара мастацтвазнаўства, прафесара, акадэміка І. Мацыеўскага.

ШКПК была спантанна выпрацавана *мадэль*⁵ дзейнасці па захаванні фальклорнай спадчыны і ўдасканаленні этнамастацкай адукацыі, якая ўжо сёння мае ўплыў на культурную сітуацыю ў краіне.

2. У адпаведнасці з уласным месцам у сістэме ВНУ культуры і мастацтваў творчым ВНУ неабходна працягваць і пашыраць дзейнасць па: а) далучэнні носьбітаў традыцыйнай культуры да адукацыйных і рэкрэатыўных форм працы са студэнцкай моладдзю; б) этнакультурным выхаванні сродкамі фальклорнай спадчыны дзяцей і моладзі — для пераемнасці каранёвай культуры Беларусі ў месцах яе бытавання — на

вёсцы; в) пашырэнні этнамастацкай адукацыі ў мэтах культурнай бяспекі краіны.

ЛІТАРАТУРА

1. Мацеевский, И. Возрождение этнической музыки и специальное образование // аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання: зб. навук. прац удзельнікаў III Міжнар. навук.-практ. канф. (Мінск, 29–30 крас. 2009 г.) / БДУКіМ; рэдкал.: М. А. Мажэйка (адк. рэд.) [і інш.]. — Мінск: БДУКіМ, 2009. — С. 7–9.
2. Хвир, Н. Состояние и проблемы охраны нематериального культурного наследия Республики Беларусь // аўтэнтычны фальклор: праблемы вывучэння, захавання, пераймання: зб. навук. прац удзельнікаў III Міжнар. навук.-практ. канф. (Мінск, 29–30 крас. 2009 г.) / БДУКіМ; рэдкал.: М. А. Мажэйка (адк. рэд.) [і інш.]. — Мінск: БДУКіМ, 2009. — С. 34–35.

Паступіла ў рэдакцыю 14.09.2011 г.

⁵Штогадовая **мадэль**: Міжнародная **канферэнцыя** «аўтэнтычны фальклор» + **канцэрт** «Фальклор беларускай глыбінкі» + 2 Рэспубліканскія сезонныя **фальклорныя школы** для дзяцей + Тыдзень фальклорна-этнаграфічных **фільмаў** для моладзі + **мастацкая рэканструкцыя** 1 абраду сродкамі дыпломнікаў кафедры + культурна-антрапалагічная **экспедыцыя** (шляхам «уклучанага назірання») для падрыхтоўкі мастацкай рэканструкцыі наступнага абраду.